

Megtettünk-e mindent a Bolyaiakért?

A kérdést Vekerdí László teszi fel (TERMÉSZET VILÁGA, 1981. 2.) — akinek írásaira, megtanultuk, mindig érdemes odafigyelni —, és fogalmazásában a negatív válasz már értelemszerűen benne van.

Robbanásszerű mennyiségi és minőségi növekedés után napjainkra a tudománytörténetírás súlyos válságba jutott — állapítja meg Vekerdí, és e válság egyik megnyilvánulását abban látja, hogy a tudománytörténetírás „racionális rekonstrukciók”-ra építő divatos, modern irányzata a „modelleket következetesen (bár ritkán tudatosan) összetéveszti a történelemmel”. Így eshetett meg, hogy Thomas S. Kuhn „kitudta” a kvantumelmélet felfedezéséből Max Planckot, s nem járt jobban Bolyai János sem, akit Jeremy Gray 1979-ben, az egyik legrangosabb matematika-történeti szakfolyóiratban a nem euklideszi geometria egyik „előkészítőjévé”, Gauss egyik „levelezőjévé” fokozott le. A Gray járta utat egyébként néhány elődje már kitaposta: Dirk J. Struik például, aki maga is kurtán-furcsán bánt el a Bolyaiakkal, vagy Morris Kline, aki 1972-ben megjelent, szakkörökben igen megbecsült könyvében Gauss közvetlen vagy közvetett hatását vélte felfedezni mind Bolyai János, mind Lobacsevszkij munkásságában. Ezzel persze csak azt árulta el, hogy rest volt elmélyülni Bolyai Farkas és Gauss — nyomtatásban is megjelent — levelezésének tanulmányozásában.

A tudománytörténetírás azonban nem kell féltetni. Egy új szakasz körvonalai máris kibontakozóban vannak, ebben bizonyára újrendeződnék és újraértékelődnek majd a dolgok. Minden bizonnyal — véli Vekerdí — Planckot is lesz, aki megvédje; mintaszerű kritikai kiadások és alapos elemző tanulmányok gondoskodnak majd a Kuhn kavarta vihar után arról, hogy a nagy német tudóst igazi értékén ítélje meg a világ: „De a Bolyaiak esetében úgyszólván teljesen hiányoznak a használható kiadások, és nem dűlkálhatunk gondos analitikus tanulmányokban sem. [...] Így, ha rövidesen nem változik a helyzet, megtörténhet, hogy Bolyai János a növekedési válság elmúltával is megmarad »előkészítőnek«, amivé Taurinus és Schweikart mellett a racionális rekonstrukciók — feltehetően múltó — divatja »strukturálta át«.”

Vekerdí László leltárba veszi mindazt, ami a Bolyaiak „ügyében” eddig elkészült: Koncz József alapos munkát végzett Bolyai Farkas életrajzának összeállítása során; Bedőházi „sokat ócsárolt” könyve nem marad el Paul Stäckel, Dávid Lajos vagy Alexits akadémikus későbbi monográfiái mögött, mindezeknél csak Szénássy Barna jutott messzebbre, amikor kiemelte Bolyai Farkas néhány mai, matematikai szempontból is jelentős sorelméleti és „halmazelméleti” eredményét. A *Tentamen* helyét kora matematikájában Weszely Tibor határozta meg, végül Bolyai Farkas nevelői nagyságát Benkő Samu gondos kutatásai tárták fel. Akad ugyan még bőven kutatnivaló Bolyai Farkas munkásságának tárgyában is, de legalább a keretek többé-kevésbé készen állnak.

Ami Bolyai Jánost illeti, a róla alkotott kép egészen a legutóbbi időkig — Benkő Samu „megrendítően szép” monográfiájáig — miben sem különbözött a rendőrségi mozaikképek torzításától. Benkő Samu mindenekelőtt a különféle Bolyai János-torzépekkel számolt le. Békében hagyta nagy matematikusunk sokat hánytorgatott „lelkét” és mesteri szövegelemzéssel elővarázsolta a „zaklatottság és megnyugvás nagy ritmusában lélegző hőse hiteles arcvonásait”. Sejtette persze már Alexits akadémikus is, hogy olyan műveket, mint a *Raumlehre* — amelyben Bolyai János élete utolsó éveiben megvetette a majd csak fél évszázad múlva megszűlő modern topológia alapjait — nem lehetett zavarodott elmével írni. De az ötvenes évek küszöbének dogmatikus légkörében az *Údvtan* szerzőjét az akkori bölcséleti kaptafáknak megfelelően ítélhette meg. Benkő Samu Erdély társadalmi és szellemi valóságából kiindulva vezeti le Bolyai János tragédiáját, és ezzel az álproblémák egyszerűből szertefoszlanak. Az *Údvtan* is nyomban társakra talál a kor többi nagy utópiájában, „nem mint egy bomlott és gyanakvással üldözte elme különöc terméke,

hanem mint az *Appendix* szerzőjéhez méltó és mélyen az európai és kiváltképpen az erdélyi valóságban gyökerező nemes és lángeszű oktatás. Az erdélyi utópisztikus gondolkodás fejlődését később azután Gáll Ernő vizsgálta fel az *Údvtan* köré.

Sarlóska Ernő ugyancsak a ránk maradt dokumentumok közvetlenségével bizonyította be, hogy a Bolyaiak — apa és fiú — nem holmi vidéki nyomorba süllyedt s kínjukban egymást marcangoló szerencsétlenek. Alakjuk az európai gondolkodás főáramába tartozik, eszméikben descartes-i, rembrandti, spinozai, newtoni, leibnizi, kanti méretekben támad életre az a „sui generis európai — geometriai — morál”, amelynek tükrében radikálisan újra kellett gondolni az igazságok anatómiáját. A jövőről merengő, *Údvtan*án töprengő Bolyai János szándéka félreérthetetlen, erről már a *Tentamen* bevezető sorai is tanúskodnak: „A mathesis tiszta forrásából merített igazság [...] segítségével behatóbban ismerjük meg a belső és külső világot, úgy, hogy napfényre kerül a világban élő igazság, és megszületik az erény.” Mai szóhasználat: zsákutcába téved, aki csak a tudomány vívmányaira szegzi tekintetét, és megfeledkezik a tudomány alanyáról és tárgyáról: az emberről.

Tóth Imre kutatásai felölelik a nem euklideszi világ valamennyi matematikai, történeti, filológiai és filozófiai rejtélyét. Hosszú évekkel ezelőtt — Arisztotelészt tanulmányozva — kimutatta, hogy a „kontra-euklideszi” lehetőség már úgyszólván a kezdet kezdetén jelen volt a görög geometriában. E felismerés jegyében nem csupán a görög geometria történetét kellett újragondolni, hanem a kora újkor egész európai morálját is. Ez a morál lényegileg — mint tudjuk — nem logikai megfontolásokon, hanem az euklideszi V. posztulátum melletti döntésen nyugszik. S e döntés metafizikai megalapozásának erejét mi sem bizonyítja jobban, mint Gauss visszarettenése attól, hogy az axiomatikusnak tekintett euklideszi *bizonyossággal* szembeeszegezze a maga matematikai felismerését. A göttingai professzor szemében „anti-euklideszi formájában a nem euklideszi geometria szükségképpen a geometriai fikció logikai szörnyetegének látszott”.

Bolyai János — Gauss-szal ellentétben — nem a *nem euklideszi geometriát* fedezte fel, hanem egy új, abszolút, *harmadik geometriát* teremtett, amely magában foglalta a másik két geometria külön-külön álló és önmagában megtámadhatatlan igazságát. Csakhogy a *teremtés* pillanatától kezdve az eleink tudatát meghatározó *abszolút igazság* helyébe *relatív igazság* lépett. Az egyes igazságok nem vesztették el igazság-értéküket, de értelmük meghatározott axiómarendszerre korlátozódott. Így született meg — elődök nélkül — a geometriai igazságok és univerzumok szimultaneitásának fogalma, így értendő Bolyai Jánosnak 1823-ban szövegezett híres mondása: „semmiből egy új más világot teremtettem.” De ez a „semmi” — szögezi le Tóth Imre — voltaképpen korántsem semmi volt, hanem egy már meglévő világ. A nem euklideszi geometria az euklideszi világon belül keletkezett: „A semmiből könnyű világot teremteni, mert az ürességre vonatkoztatva a világ konkrét struktúrája semmi lehetetlen nem tartalmaz. Amde nagyon nehéz egy már adott világból létrehozni geometriai objektumok eme világra vonatkoztatva lehetetlen univerzumait úgy, hogy a tagadott világ is igaz és valódiéket őrződjék meg.” Ebben áll Bolyai János fölfedezésének végtelen távlatokat megnyitó filozófiai értéke: az önmagát felismerő és elgondoló gondolat ellentétes világok és *ellentétes igazságok* egyidejűségét és kölcsönös megtűrését teszi szükségessé. Ezzel a geometria és az etika hagyományos viszonya megfordult: „nem az etikát kellett többé *more geometrico* megalapozni, hanem a mértantudományt — *more ethico* — szabad választásra fölépíteni.”

Tanulmányának zárószóiraiban Vekerdi László megjelöli a legsürgősebb feladatokat, amelyeknek elvégzése hozzásegíthetne az előljáróban említett „racionális rekonstrukciók” okozta károk leküzdéséhez. A Benkő Samu—Sarlóska Ernő—Tóth Imre vázolta tágas távlatokban — írja — elférne immár a Bolyaiokról szóló teljes monográfia. Régóta esedékes volna hozzákezdeni a Bolyai-iratok kritikai kiadásához is, ezt a munkát Fráter Jánosné mintaszerű katalógusa részint már előkészítette. Az eddigi súlyos mulasztások kicsiny pótlásaként jó volna újra kiadni Sarlóska Ernő nehezen megtalálható Bolyai-tanulmányait. Növekvő presztízsüket a tudománytörténeti kutatóknak arra kellene felhasználniuk, hogy megjelenéshez segítsenek mind a rangos nemzetközi folyóiratokban, mind a magyarországi fórumokon értelmes Bolyai-tanulmányokat.

Hadd toldjuk meg e nagyon is jogos és szerény kívánságokat egy — az olvasók, valamint a tudománytörténetírás érdekeit egyaránt szolgáló — kiegészítő javaslatlall: Einstein születésének századik évfordulója tiszteletére jelent meg a *Lecture Notes in Physics*ben (Springer Verlag, Berlin—Heidelberg—New York, 1979) Tóth Imre *Spekulation über die Möglichkeiten eines nicht euklidischen Raumes vor Einstein* című tanulmánya. Az írás egyebek között arra keres választ, miként jelentkezik a nem euklideszi geometria a matematikán kívüli világban, például az

olyan, XIX. század eleji romantikus költők és írók művében, mint az angol Coleridge, a német Novalis, az amerikai Edgar Allan Poe. Számos új összefüggés és implikáció feltárásával a jelenleg Princetonban előadó regensburgi professzor még pontosabban meghatározza azt a helyet, amelyet Bolyai János kora tudományában, filozófiájában, gondolatvilágában betöltött.

Semlyén István

KORUNK GLOBÁLIS PROBLÉMÁIRÓL (Voproszi filozófia, 1980. 2.)

„A globális problematika a mai filozófiai kutatás olyan új ágává vált, amely a legszélesebb világnézeti, társadalmi és módszertani kutatásokat öleli fel, s kiterjed részben a modellálás kutatására is” — állapítja meg a lap szerkesztőségi cikke. 1980-tól kezdődően a folyóirat új cikksorozatban (az előzményekre visszatérünk) foglalkozik a globális problémák társadalomfilozófiai és módszertani kérdéseivel. A szerkesztőség a globális tematikának a következő összefüggésekben való tárgyalását javasolja: tudományos világnézet, kultúrtörténeti jelentésvizsgálat, tudományos és társadalmi jelleg, a tudományos ismeretek integrációja, a modellálás módszertani elvei, a tudományos-műszaki haladás, illetve az emberi civilizáció jövője, szociálfilozófiai vonatkozások, a tudós felelőssége, globális problémák a jelenkori politikai rendszerekben.

Ezt megelőzően az elmúlt három évben egész sereg tanulmány tárgyalta különböző nézőpontból korunk általános problematikáját: P. L. Kapica: *A globális problémák megoldásának tudományos és társadalmi megközelítése* (1977. 2.), D. I. Valentyej: *A népesség fejlődési folyamatai irányításának problémái* (1978. 2.), A. I. Prigozsin: *A Római Klub társadalmi problémák előtt* (1978. 5.), V. Sz. Szemjonov: *A tudományos-műszaki forradalom és az ember teljes és szabad fejlődésének világnézeti kérdései* (1978. 7.), V. Sz. Rotenberg—V. V. Arsavszkij: *Stressz és a keresett tevékenység* (1979. 4.), D. D. Benyegyiktov—A. M. Csernuh—J. P. Liszicin—V. I. Kricsagin: *A közegészségügy általános problémái és megoldásának útjai* (1979. 7.), I. T. Frolov: *A tudomány és a humanista eszmény az általános problémák megoldásában* (1979. 6.), D. M. Gvisianyi: *Az általános problémák és a tudomány szerepe megoldásukban* (1979. 7.), B. C. Uralisz: *A népesség általános problémái és megoldásának különböző útjai* (1979. 10.), I. B. Novik—E. A. Arab-Ogli: *Demográfiai és ökológiai prognózisok* című könyvének ismertetése (1979. 12.), I. T. Frolov: *Az általános problémák filozófiája* (1980. 2.).

A szovjet filozófiai folyóirat szerzői nagyjából megegyeznek abban, hogy me-

lyek az általános problémakörbe sorolható tendenciák és megoldásra váró feladatok. Eltérések e problémák megfogalmazásában és a fontossági sorrend felállításában észlelhetők: D. M. Gvisianyi szerint például a következő hat kérdés érint világméretű történelmi helyzeteket, és jelzi a különböző országok, az egész emberiség fejlődési távlatait: 1. a demográfiai dinamika és a termelőerők fejlődési ritmusa közötti összhang hiánya; 2. a föld gyors ütemben növekvő népessége számára szükséges élelem biztosítása terén jelentkező nehézségek; 3. a könnyen hozzáférhető energiaforrások deficitje; 4. az ipar számára szükséges nyersanyagok kikapadása; 5. a környezetszennyeződés növekedése az emberi tevékenység következményeként; 6. a veszélyes fertőző betegségek terjedése a föld lakosainak nagy része között, az elemi orvosi segítség biztosításának hiánya.

I. T. Frolov az említett problematikát a kapitalizmustól a szocializmusra való átmenet folyamatával hozza összefüggésbe. Szerinte az emberiség általános problémái és az ezzel kapcsolatos feladatok a következők: az atomháború megelőzése és a fegyverkezési hajszá megszüntetése, kedvező feltételek megteremtése az egész világon a társadalmi fejlődés és a gazdasági növekedés számára, az energetikai és az élelmiszeri probléma megoldása, környezetvédelem, nemzetközi együttműködés a tudományos kutatások terén, a haladás biztosítása a nevelésben és a kultúrában stb.

Eredeti szemszögből vizsgálja a globaliztikát V. Sz. Szemjonov. Szerinte a tudományos-műszaki forradalom gyakorolja az emberre a döntő hatást, mégpedig a következő vonatkozásokban: gyorsítja az ember termelési és társadalmi tevékenységét, mind szervezettebbé teszi az ember életét, szorosabban bevonja az irányítás és az ellenőrzés rendszerébe, „órára” programálja életét, s ezáltal kötöttebbé teszi. Ilyenformán dialektikus ellentmondás lép fel a tudományos-műszaki forradalom megteremtette anyagi lehetőségek és az emberi élet minősége között a kiteljesedés, az emberi lényeg elmélyülése és szabad kifejlődése tekintetében.

Számos szerző egyetért abban, hogy az ember problémája áll a globalisztika rendszerének fókuszában, s ezen belül

prioritást kell hogy élvezzen „az ember jövője”, az emberi faj fennmaradásának kérdése. Egyre többen hangoztatják — közöttük a nagy tekintélyű Kapica akadémikus is — az aktív demográfiai politika szükségességét a közeljövőben. Ennek a politikának, Kapica szerint, a lakosság minőségére kell a figyelmét összpontosítania a következő kritériumok tekintetbe vételével: fizikai egészség, az értelmi fejlettség szintje, az élet pszichofiziológiai komfortja, a társadalom antropológiai potenciálja.

Antropológiai szemszögből vizsgálják a folyóirat munkatársai az ökológiai kérdéskomplexumot is. A. D. Ado emlékeztet arra, hogy az ökológia fogalmát Haekkel vezette be a tudományba, az „emberökológia” pedig P. E. Park és N. Burgess amerikai szociológusok terminológiai javaslata volt 1921-ben. Ado szerint az ökológia fogalma az emberre vonatkoztatva csak specifikusan, feltételesen használható, minthogy egyfelől az ember viszonya környezetéhez döntő mértékben társadalmi meghatározottságú, másfelől az ember biológiai folyamatai is nagyrészt társadalmiasultak. Globalisztikai kérdéssé az ökológia attól vált, hogy — mint Izraelj megállapítja — a tudományos-műszaki forradalom következtében az ember bevész a természetbe olyan anyagokat, amelyeket az élővilág nem tud feldolgozni, s ily módon mindinkább beavatkozik a természeti folyamatokba, végbemegy a környezet (levegő, víz, talaj) szennyeződése, a meg nem újítható nyersanyagok kiapadása, az ózonréteg változása, a klimatikus viszonyok megbombolása, egyes növény- és állatfajták eltűnése s általában a természet önmegújítási folyamatainak gátlása. Ugyanakkor — de ezt már Asztafjev tanulmányában olvashatjuk — a technoszféra kialakulása és állandó működtetése óriási energiafogyasztást igényel, ami az energiaegyensúly felborulásához vezet. Az emberiség ma naponta annyi energiát használ el, amennyit az egész szárazföld növényzete ez idő alatt létrehoz. Beállt-e máris az ökológiai válság? — teszik fel a kérdést az ökológusokkal együtt a filozófusok. A Római Klub képviselői szerint igen, s véleményüket számos szakember megfigyelései támasztják alá. Fedorov idézi Forrestert, aki szerint a fejlődés tendenciája a krízis felé mutat, s a kiút ebből csakis az emberi társadalom funkcionális egyensúlyának létrehozása lehet. Asztafjev szerint viszont még nem időszzerű ökológiai válságról beszélni: különbséget kell tenni globális, regionális és helyi válság között. Addig is, amíg a vita eldőlt, sok a tennivaló: az ökológiai lánc átszervezése, új anyagkörforgás létrehozása, prognosztikai felmérések

elvégzése, egységes kutatási és akcióterv, nemzetközi kooperáció megteremtése, az ökológiai felelősségzet kialakítása.

Az említett és még más tanulmányok, cikkek szerzői közül többen hangsúlyozzák a globális problémák megoldási stratégiája és módszertana kidolgozásának sürgető szükségességét. A Nyugaton kidolgozott globális modellek közös hibája a szovjet szerzők szerint az, hogy filozófiai és szociológiai alapvetésük nem kielégítő, ideológiájukat apolitikus és pozitívista objektivizmus jellemzi, nem is szólva az empirizmusról. Hiányosságuk továbbá a pozitív javaslatok kidolgozatlansága. Ma még a globális modellálás inkább a kérdésfelvetések, mint a megoldások szakaszát éli. Ennek a túllépése a filozófusokra is feladatot hárít, amelyben valóban nekik kell tudatosítaniuk az egyes emberben, hogy része az egész emberiségnek.

P. E.

MIT TUDUNK BACHOFENRŐL? (Le Nouvel Observateur, 1981. 854.)

A franciák restellnivalóan keveset — állapítja meg Jean Duvigneaud, aki Johann Jakob Bachofent „keresztút-embernek” nevezi, mert svájci (Bázelben született), mert a múlt század derekán, társadalmi és szellemi korszakváltás idején fejté ki tevékenysége java részét, és mert éppen az ókori mediterrán világ, népek és kultúrák találkozásának színhelye az a kutatási terület, amelynek bűvkörében jogászból régésszé kepezte magát. Az amerikai Morgan, az antropológia megalapítója elődjének tekinti, Engels „az ő árnyékában írja” *A család, a magántulajdon és az állam eredetét*, Marx kommentárokat fűz Bachofen-szövegekhez, Nietzsche, bázei tartózkodása idején, érdeklődéssel olvassa, Freud behatóan ismeri, Adler előfutárát látja benne... De a franciák csak most „fedezik fel”, noha az Adrien Turel gondozásában és kitűnő előszavával megjelent Bachofen-válogatás első francia kiadásának éve: 1938!

Amikor 1848-ban a római jog doktoraként Róma történetéről írja első könyvét, alig figyelnek fel rá, s maga sem tudja még, mit is keres. Pedig az irány helyes: etrusk és római kori sírokat tár fel, és mindinkább sejti, hogy azok a képzetek, amelyeket a régiek a halálhoz társítottak, több igazságot árulhatnak el életfelfogásukról, szokásaikról, mint a krónikáirók feljegyzései. 1851-ben egy stuttgarti előadásán fogalmazza meg felismerését Bachofen. Az Athén vagy Róma eredetéről szóló legendák ismételtelése helyett a mítoszokat annak tekinti, amik: a rejtett, elfojtott valóság jelzé-

seinek. Hogy miért rejtett és miért elfojtott ez a valóság, azt Bachofen ismeri fel elsőknek. Számára az Atridák sorsa vagy a szabin nők elrablása a nemek viszonyát szabályozó szokások szimbóluma, visszaautal „a történelmet megelőző történesre”. 1859-ben kiadja az ókori temetkezési szokásokról szóló munkáját, majd két évvel később a mestermű, a *Mutterrecht* (Az anyajog) következik, amely már valósággal lázba hozza az akkori tudós Európát. Az utolsó, legköltőibb és legolvashatóbb műve, *A Tanaquil-legenda* azt beszéli el, hogyan lesz az etruszk „mindenki asszonya”, a „dicső szajha” egy férfi hitvese, a római matróna.

Duvigneaud hasonlata szerint Bachofen úgy rekonstruálta a mítoszokból azt a történelem előtti állapotot, amelynek során az ósi társadalmak áttértek valamely nemi szokásrendszerrel egy másikra — az anyajogú családtípusról az apajogúra —, ahogy Cuvier milliós éves csontkövületekből őslények anatómiáját következtette ki. Kora ideológiai hatottak elméletére: az evolúció tanát és „a három szakasz” comte-i törvényét, Hegel történelemfilozófiáját alkalmazhatónak vélte arra a szerkezetváltozásra, amelynek a lényegét fogta fel anélkül, hogy tudta volna: ez a lényeg nem szorul a rá épített, hamis analógiákra. Bachofen-kritikájában Engels kifogásolta, hogy a bázeli régész „az istenek világában keresi azt a motort, amelyet a gazdasági viszonyokban kellene fellelnie”. Csakhogy Bachofen nem a gazdaságtörténet, hanem a nemek kapcsolatában beállott mutáció felől közelítette meg kutatási területét. Az egykori vita elavult: Bachofen felfedezése, hogy ugyanis a patriarchátusnak szükségképpen fel kellett váltania a matriarchátust, és az ősközösségi családban lezajlott szerepcseré összefügg a magántulajdon megjelenésével — érvényesnek bizonyult. Durkheim és Lévi-Strauss kutatásai és eredményei elképzelhetetlenek Bachofen úttörése nélkül.

Irodalomtörténeti közhelynek számít, hogy a görög tragédia csúcsteljesítménye, Aiszkhülosz trilógiája, az anyagilkos Oresztész felmentésével s a Klütaimnésztra haláláért bosszút követelő erinüszek eumeniszekké szelidítésével — voltaképp mitikus visszaigazolása egy Athénben (is) végbemenő családjogi forradalomnak. Többnyire azonban elfelejtik megemlíteni az értelmezők — vagy talán nem is tudják? —, hogy nem valamely, mindig ismert igazságot továbbítanak, hanem Bachofen csodálatos levezetését. Hálátlan az utókor, vagy csak tudatlan? A századelő szüfraszettjei minden bizonnyal hálások voltak, miközben — állítja Duvigneaud — merőben félre-

értették vagy szándékosan félremagarázták Bachofent. 1903-ban, a női egyenjogúságról vívott, egyébként igazságos harcuk eszközéül használták anyauralom-megállapításait, némiképp manipulatív módon. A gondosan és irányzottan válogatott részletek más látszólagos bizonyítani, mint amit a mű egésze mond. Bachofen ugyanis, egyetértésben Morgannal, Marxszal, Engelsszel, Freuddal, az apajogú társadalmat elkerülhetetlen szakaszként fogta fel a civilizáció történetében, kizárva a visszalépés lehetőségét. A nosztalgiaét persze nem. Sz. J.

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ RÖL (Telegraph Sunday Magazine, 1981. febr. 8.)

A *Száz év magány* nálunk is ismert, elismert, sőt divatossá vált írója Angliában, ahol a külföldi irodalmat nehezebb eladni, kevésbé népszerű. A *The Listener* című lap például ezt írja róla: „A *Száz év magány* lényegében egy hatalmas és gazdag rongyoszsák, túlnőtül gazdag; erőteljes és mégis némileg dagályos leszámazottja a mértéktartó Jorge Luis Borgesnak.” Ennek ellenére a könyvei iránti érdeklődés egyre nő, ezért vázolja röviden az író életútját John Archer, egy tévéportrét előkészítendő.

Márquez így kezdi emlékezését:

„Legrégibbi emlékem egy délután, amikor nagyapám házának udvarán játszottam, és valaki megemlítette, hogy egy lefejezett embert hoztak a városba. Három- vagy négy éves voltam. Kiszaladtam az utcára, ahol a testet vitték, és nagyon csalódott voltam, mert nem láthattam jól, hogy milyen. A férfi teste rongyokkal volt letakarva. Mellette jött a felesége, a fejet hozva. Úgy tűnt, hogy küzdelenben fejezték le, hosszú késsel.” Aracatában, ahol Márquez gyermekkorát töltötte, „állandó szükséglet volt a szórakozás. Bűvészek, mágusok, tűznyelők érkeztek, és nagyon sok minden történt. Emlékeimben ez egy forró, poros és erőszakos város. A hétvége mindig egyfolytában tartó ünnep volt, mikor mi tulajdonképp bezárkóztunk a házba. Hétfőn az utcákon holttestek és sebesültek heverték.” Ehhez az időszakhoz tartozik a nagymama varázsmeséikkel, babonákkal és jóvendőlésekkel teli világa, és ide tartoznak az ezredes nagypapa kolumbiai polgárháborús történetei is.

Mikor beírták egy Bogota melletti iskolába, az: „olyan volt, mint a halál, mert elvesztettem városomat, népem és családomat, életmódomat és karib kultúrámat.” Első novellája a bogotai *El Espectador* című folyóiratban jelent meg. A kolumbiai politikai zavargások utáni, több mint 100 000 ember halálát okozó

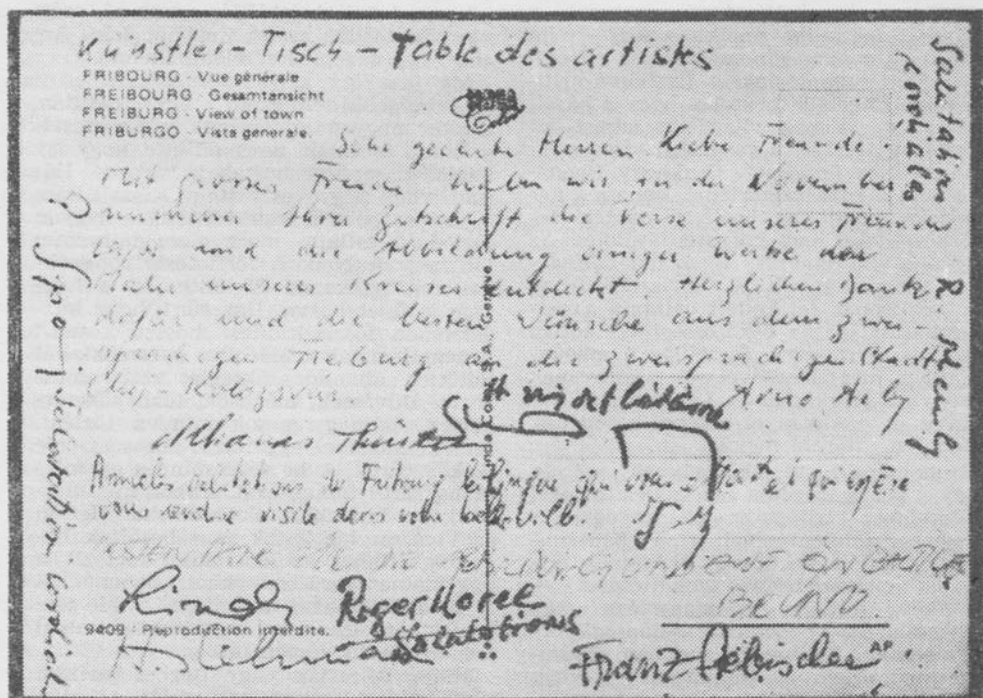
véregzés idején írta *A pátriárka alkonya* című regényét. „Az egyetlen könyvem — vallja —, amelyet sohasem éltem át. Mindamellet a pátriárka a leginkább önéletrajzi regényhősöm. Erzésekről, eszmékről, rögeszmékről, babonákról, nosztalgikus gondolatokról írok — ezek az enyéme, a pátriárkára átruházva. Persze nem ismerem a hatalmat, de a hatalom és hírnév hasonlatosak a magányban.”

Riporterként Európába utazik, filmművészetet tanul Rómában, ezután Venezuela következik, majd újra Bogota, ahol ezúttal a kubai Prensa Latina fiókszerkesztőségének megalapítója. Aztán Havana, New York és Mexikóváros, ahol jelenleg is él.

Dolgozószobájában 28°C hőmérséklet (ennyi volt gyermekkorának vidékén), Graham Greene könyvei, klasszikusok spanyol kiadásban, saját képe mexikói írókkal, családjával és Fidel Castróval. Nemrég a nicaraguai szandinistákról készített riportot, a végső győzelem kivívása előtt. Mostanában fejezett be egy regényt is, *Egy bejelentett halál krónikája* címmel.

Kerüli az interjúkat, népszerűsége nyomasztja: „Nagyon nehéz kitörölnöm agyamból a tényt, hogy minden egyes szó, amit leírok, egyre több olvasóhoz szól. Azt szerettem volna, ha minden művemet halálom után adták volna ki —, akkor lenne időm megírni könyveimet és nem nyugtalankodnék miattuk.”

L. S. J.

A fribourgi Művészasztal tagjainak a *Korunk* szerkesztőségéhez címzett képes levelezőlapja. Részlet a szövegből, magyar fordításban: „Igen Tisztelt Urak, Kedves Barátaink! Nagy örömmel fedeztük fel folyóiratuk novemberi számában Major Zala Lajos barátunk verseit és a mi körünkhöz tartozó festők néhány képét. Szívvel jövő köszönet érte, és legjobb kívánságainkat küldjük a kétnyelvű Fribourgból (Freiburgból) a kétnyelvű városba, Kolozsvárra (Clujba).”